

NÁRODNÁ BANKA SLOVENSKA

HODNOTENIE PODNIKATEĽSKEJ ČINNOSTI BÁNK

Ing. Soňa Vágnerová

Inštitút menových a finančných štúdií
Bratislava 1997

Hodnotenie podnikateľskej činnosti bánk

Národná banka Slovenska prostredníctvom oddelenia bankovej štatistiky a svojich pobočiek v Bratislave, Banskej Bystrici a Košiciach zhromažďuje a spracováva štatistické údaje z oblasti bankových produktov za jednotlivé bankové subjekty, v regionálnom členení a za bankový sektor ako celok. V regionálnom členení sú údaje sledované za základné bankové produkty - vklady a úvery za oblasti bývalých krajov Slovenska a to Západoslovenský kraj vrátane Bratislavy, Stredoslovenský a Východoslovenský kraj. Na základe dostupných údajov v r. 1996 boli zhodnotené bankové operácie s vkladmi a úvermi v SR za r. 1995, ktoré z hľadiska dynamického pohľadu budú doplnené o hodnotenie za r. 1996.

Nové územnosprávne členenie Slovenska v r. 1997 ovplyvní zber regionálnych štatistických údajov a ich spracovanie, ktoré uskutočnia pobočky Národnej banky Slovenska podľa novovytvorených krajov. V oblasti bankových produktov a služieb by sa informačná základňa mala doplniť o nové druhy produktov, pôsobiacich na slovenskom bankovom trhu, ktoré majú svoju váhu z hľadiska významu pre podporu určitej oblasti a z hľadiska objemu tak, aby boli porovnateľné v rámci medzinárodných štandardov.

Zmena politicko-ekonomického systému na Slovensku vytvorila podmienky pre rozvoj bankového sektora, ktorý začal na rozdiel od bankového sektora pôsobiaceho v centrálne riadenej ekonomike plniť významnú funkciu pri alokácii zdrojov. Banková sústava u nás prešla nedávno etapou vzniku dvojstupňového systému, inštitucionálne sa neustále vyvíja a na základe vývoja dochádza aj k úprave legislatívnych podmienok.

S trhovou ekonomikou úzko súvisí otázka trhovej konkurencie. Silné konkurenčné prostredie určitých skupín bankových produktov, diferenciacia klientských skupín a všeobecne narastajúce požiadavky klientov nútia banky k prechodu od extenzívneho prístupu ku skvalitneniu bankových produktov a služieb na základe požiadaviek klientely.

Banky vzájomne medzi sebou súťažia a obchodujú s bankovými produktami, ktoré súvisia a podnecujú rozvoj bankových služieb. Konkurencia prebieha na trhu bankových produktov medzi jednotlivými skupinami, t.j. nákupom peňazí vo forme vkladov, predajom peňazí vo forme úverov, založením účtov, nákupom a predajom cenných papierov.

Hlavným problémom bankového podnikania je zosúladiť rôzne bankové ciele, t.j. schopnosť banky hradiť vlastné prevádzkové záväzky a predchádzať bankovému úpadku, schopnosť banky vyplácať na požiadanie cudzie zdroje - vklady a schopnosť banky dosahovať zisk. Banka v snahe dosahovania vyššieho zisku sa môže uchýliť k rizikovým bankovým obchodom, alebo ohrozovať svoju likviditu úverovými obchodmi pri ktorých nie je zabezpečená dohodnutá doba splatnosti, alebo poskytovať bankové úvery s dlhšími termínmi splatnosti bez ohľadu na zodpovedajúci objem a časovú skladbu svojich primárnych zdrojov.

Ďalším problémom je riadenie likvidity banky cez pasíva. Z pohľadu statického bude banka likvidná, ak bude nakupovať iba termínované vklady a predávať bankové obligácie. V tomto prípade bude disponovať so stabilnými zdrojmi bez rizika nelikvidnej situácie. Takýto stav dosahujú čisté hypotekárne banky. Z pohľadu dynamického sú termínované vklady a obligácie v rôznych obdobiach splatné. K daným obdobiám splatnosti musí banka získavať ďalšie zdroje, či už vo forme predaja ďalších obligácií, vkladových certifikátov alebo nákupom termínovaných vkladov. Tým, že sa vklady získavajú formou vkladových certifikátov a bankových obligácií, môže finančný investor získať investované peniaze pred splatnosťou predajom týchto cenných papierov na finančnom trhu (sekuritizácia pasív). Situácia je zložitejšia, nakoľko banka musí poskytovať ďalšie bankové služby - prijímať vklady na požiadanie a krátkodobé vklady. Problém riadenia likvidity banky cez pasíva je naliehavší, čím sú termíny splatností všetkých druhov vkladov kratšie a čím je väčšia obratovosť vkladov.

Vklady na požiadanie - bežné účty sú pre banku nákladným peňažným zdrojom, nakoľko vyžadujú viac pracovných úkonov ako ostatné druhy vkladov, udržiavajú sa na nich v priemere nižšie peňažné objemy, možnosť ich využitia pre poskytnutie úveru je obmedzená pomerne vysokými povinnými minimálnymi rezervami, nakoľko majú vysoký stupeň likvidity. Na druhej strane banka poskytuje na ne nízke úrokové sadzby, účtuje obratovú províziu, rôzne poplatky za vedenie účtu a za uskutočňovanie platobného styku. Celkovo príjmy z bežného účtu nekryjú náklady banky na ich vedenie, avšak ich význam spočíva v nadviazaní kontaktov s klientami, od ktorých môže banka získať iné druhy vkladov.

Stabilným cudzím zdrojom pre banku sú termínované vklady. Sú dôležité pre likviditu banky, všeobecne sa na ne vzťahujú nižšie povinné minimálne rezervy a pri niektorých dlhodobých termínovaných vkladoch môžu byť banky oslobodené od vytvárania rezerv. Banka pri termínovaných vkladoch poskytuje vyššie úrokové sadzby v prípadoch dopredu stanovenej doby splatnosti, pri väčšom objeme vkladu a na dlhodobý termínovaný vklad.

Na termínované vklady naväzujú vkladové certifikáty, sú alternatívou krátkodobých, strednodobých a dlhodobých termínovaných vkladov. Podobne ako u termínovaného vkladu je dohodnutá doba splatnosti a výška úrokovej sadzby, avšak na rozdiel od termínovaného vkladu v prípade potreby sa môžu certifikáty predať na sekundárnom trhu. Krátkodobé certifikáty na rozdiel od termínovaných vkladov môžu byť ponúknuté širšiemu okruhu investorov. Vkladatelia získavajú v obchodovateľných vkladových certifikátoch pohľadávky, ktoré môžu predať na sekundárnom trhu a tým si zaistiť likviditu. Emisiou certifikátov banka získava vklady so záväznou splatnosťou a nemôže dôjsť k odvolaniu vkladu ako pri termínovaných vkladoch.

Úsporné vklady v porovnaní s netermínovanými vkladmi sú stabilnejšie zdroje, aj keď sú možné výkyvy, ktoré ovplyvňujú likviditu banky. Ide o zdroje, na ktoré nie je vynakladaný vysoký nákladový úrok. V prípade záujmu zo strany štátu sa podporujú niektoré produkty úsporných vkladov, či už vo forme daňových úľav alebo štátnych prémie. Skutočná doba obrátkovosti úsporných vkladov môže byť nižšia ako u termínovaných vkladoch. Pre získanie klienta musí banka neustále inovovať motivujúce podmienky úsporných vkladov. Jedným z motivujúcich faktorov pre sporivosť verejnosti je ochrana vkladov. Alternatívnou formou sporenia miesto vkladnej knižky sú vkladové listy, na ktorých je záväzná doba splatnosti a výhodnejšia úroková sadzba.

Z hľadiska štruktúry primárnych vkladov vplyv na tvorbu dlhodobých zdrojov bánk majú termínované a úsporné vklady. Zvláštne postavenie u dlhodobých úsporných vkladoch má stavebné sporenie.

Nedostatok úverových zdrojov potrebných na financovanie dlhodobějších investičných akcií prinútili ekonomické subjekty využívať také prostriedky, ktoré u nás nemajú dlhú tradíciu - cenné papiere. Prvou možnosťou, ako si zabezpečiť finančné prostriedky, je emisia dlhopisov, t.j. podnikových alebo komunálnych prostredníctvom emisie nových akcií. Banka vybraná emitentom (ktorý splnil podmienky stanovené na povolenie emisie cenných papierov) zabezpečí umiestnenie cenných papierov na domácom, resp. zahraničnom trhu. Taktiež banka si zabezpečuje finančné zdroje emisiou vlastných (bankových) cenných papierov. Ide o ďalšiu emisiu vlastných akcií banky s cieľom zvýšiť základný kapitál alebo emisie dlhopisov, ktorými sa banka snaží získať zdroje pre vlastné obchody.

Emisiou obligácií banka získava stabilizované dlhodobé peňažné zdroje, u ktorých finančný investor nemá nárok na výpoveď investovanej čiastky, môže však dlhopis kedykoľvek predať na sekundárnom kapitálovom trhu. Z nákladového hľadiska je emisia obligácií stredom medzi drahšími emisiami akcií a lacnejším refinancovaním úspornými a termínovanými vkladmi. Náhradou za vyššie náklady je

získanie dlhodobějších dispozičných peňažných zdrojov a nemusia sa tvoriť povinné minimálne rezervy.

U väčšiny bánk ťažiskom obchodnej činnosti je predaj úverov. Úvery vytvárajú podstatnú časť zisku, nepriamo majú vplyv na získavanie vkladov a poskytovanie rôznych bankových služieb. Na druhej strane predstavujú pre banky rizikové bankové aktíva, nie sú celkom likvidné, nakoľko len zriedka sú premenené na hotové peniaze pred svojou splatnosťou.

Časť úverov môže byť okrem úverovej zmluvy zaistená aj majetkom dlžníka, časť úverov je poskytnutá len na základe zmluvy obsahujúcej prísľub splatenia. Takto poskytnuté nezaistené úvery sú rizikovejšie.

Z hľadiska časového banky poskytujú najväčší objem krátkodobých úverov. V poskytovaní dlhodobých úverov vznikajú medzi bankami najväčšie rozdiely. Pre banky sú dlhodobé úvery v súčasných podmienkach rizikovejšie. Pre klienta sú výhodné svojou prispôbivosťou individuálnym potrebám klienta. Sú predstupňom štandardizovanej emisie dlhopisov, ktoré sú umiestňované na kapitálovom trhu.

Vlastný kapitál bánk a všetky cudzie zdroje od nebankových klientov by mali za ideálnych podmienok zodpovedať aktívam banky. Z rôznych dôvodov však dochádza u jednotlivých bánk k nevyrovnanosti úverových aktív a pasív. Banka má možnosť doplniť chýbajúce zdroje od iných bánk a od centrálnej banky. Úvery centrálnej banky sú inštrumentom peňažného trhu a ovplyvňujú obchodnú činnosť bánk. Výška takto poskytnutých úverov a ich cena je jedným z nástrojov menovej politiky.

Nákupom peňazí vo forme vkladov a predajom peňazí vo forme úverov jednej banky od druhej ide o snahu vyhovieť požiadavkám klientov a potrebe vyrovnávať ekonomickú pozíciu banky, jej likviditu. Úverové a vkladové medzibankové obchody predstavujú v zahraničí vysoký podiel cca 30 %.

Pri hodnotení podnikateľskej činnosti bánk, ktoré vychádza zo statického pohľadu na bilanciu aktív a pasív banky k 31.12.1995 a rozdelenia jej štruktúry na operácie s pokladničnými a medzibankovými účtami, operácie s klientelou, operácie so záväzkami, zásobami a prechodnými účtami a operácie s hmotným, nehmotným majetkom a kapitálovými účtami (vrátane vlastných zdrojov) možno konštatovať, že z hľadiska veľkosti bilančných hodnôt¹ môžeme bankové subjekty zaradiť do skupín veľkých (s 5% - 30% podielom na bilancii aktív a pasív za banky v SR), stredných (s 1% - 4% podielom) a malých bánk (pod 1%).

¹ V celkovej bilancii sú zahrnuté aj štátne peňažné ústavy a špecializované banky - stavebné sporiteľne, ktoré majú rozdielny charakter činnosti v porovnaní s komerčnými bankami, ovplyvňujú štruktúru bilancie, vykazovaný objem rôznych druhov produktov a majú dopad na regionálne porovnanie.

Veľké banky sa podieľajú na celkových aktívach a pasívach bánk 27% - 29%. Najväčší podiel na strane aktív dosahujú ich medzibankové obchody, t.j. 4 - 10 % z celkových 21,54 %. Z celkových aktívnych operácií s klientelou (čo predstavuje 48,39 %) sa podieľajú 7 - 16 %, na strane pasív z celkových 58,97 % sa podieľajú 15 - 23 %. Veľké banky získavajú zdroje predovšetkým od klientely, pričom získané zdroje rovnomernejšie využívajú na medzibankové obchody a poskytovanie klientskych úverov. K veľkým bankám môžeme priradiť banky so 6 - 8 % podielom na celkových aktívach a pasívach, pričom ich charakteristickou črtou je vyrovnanjší podiel medzibankových obchodov a operácií s klientelou na strane pasív, na strane aktív sa orientujú na poskytovanie klientskych úverov.

Podiel **stredne** veľkých bánk na celkových aktívach a pasívach sa pohybuje od 1 % - 4 %, pričom zdroje získavajú predovšetkým od klientely a v prevažnej miere tieto zdroje predávajú klientele.

Malé banky s podielom pod 1 % na celkových aktívach a pasívach nie je možné jednoznačne charakterizovať. U bánk začínajúcich podnikateľskú činnosť je evidentný výrazne väčší podiel na medzibankových obchodoch ako na strane aktív, tak na strane pasív.

Uvedené skupiny bánk majú svoje charakteristické črty pri porovnávaní operácií s klientelou a operácií s pokladničnými hodnotami a medzibankovými účtami ako na strane pasív, tak na strane aktív. Medzibankové obchody najčastejšie vyrovnávajú schodky v oblasti operácií s klientelou. Operácie s klientelou na strane pasív a aktív majú najväčšie pomerové zastúpenie v štruktúre bilancie.

Najväčšie pomerové zastúpenie operácií s klientelou na strane pasív majú slovenské banky, medzi ktoré sú zaradené banky dlhodobejšie pôsobiace na bankovom trhu s rozvinutou pobočkovou sieťou a tým aj silným postavením na trhu vkladov, t.j. slovenské banky bez zahraničnej majetkovej účasti s podielom 60,71%, so zahraničnou majetkovou účasťou s podielom 61,87%. Pobočky zahraničných bánk sa podieľajú 50,93%. Uvedený znak sa prejavuje aj pri veľkých bankách s 27 - 29 % podielom na celkovej bilancii aktív a pasív a stredných bankách s podielom 1 - 4 %. Na strane aktív najväčší podiel pri operáciách s klientelou majú pobočky zahraničných bánk s podielom 65,27% (pričom slovenské banky bez zahraničnej účasti sa podieľajú 60,50%, so zahraničnou majetkovou účasťou 56,23%), z hľadiska veľkosti najväčší podiel dosahujú veľké banky so 6 - 8 % podielom z bilancie bánk na slovenskom trhu.

Ak porovnáваме operácie s klientelou, z ktorých vyčleníme operácie s cennými papiermi podľa uvedených skupín bánk, slovenské banky (bez zahraničnej majetkovej účasti s podielom 60,13% a so zahraničnou majetkovou účasťou s podielom 60,77%) na rozdiel od pobočiek zahraničných bánk nakúpené zdroje od klientov v menšej miere predávajú klientom a viac sa orientujú na medzibankové

obchody. Na druhej strane pobočky zahraničných bánk nákup zdrojov od klientov vo väčšom pomere dopĺňajú medzibankovými obchodmi a takto získané zdroje orientujú na aktívne operácie s klientelou.

Keď nezahrnieme štátne peňažné ústavy a stavebné sporiteľne do príslušných skupín bánk, na strane aktív slovenských bánk bez zahraničnej majetkovej účasti pomerovo vzrastú operácie s pokladničnými hodnotami vplyvom medzibankových obchodov na 32,60% a poklesnú operácie s klientelou na 47,60%. Na strane pasív poklesne objem operácií s pokladničnými hodnotami na 20,02% a vzrastie podiel operácií s klientelou na 64,47%. Pri bankách so zahraničnou majetkovou účasťou na strane aktív poklesnú operácie s pokladničnými hodnotami na 32,92%, operácie s klientelou stúpnu na 47,67%; na strane pasív sa zvýši podiel operácií s pokladničnými hodnotami na 29,00% a zníži sa podiel operácií s klientelou na 55,72%.

Slovenské banky uskutočňujú aktívnejšie obchody s klientelou na strane pasív ako aktív, zatiaľ čo u pobočiek zahraničných bánk sa táto aktivita prenáša do predaja klientských úverov.

Najväčší podiel na strane pasív dosahujú za celý bankový sektor úsporné vklady (47,07%) a z nich najmä krátkodobé úsporné vklady (34,78%). Uvedené zdroje sú pomerne stabilné, čím získavajú najmä banky bez zahraničnej majetkovej účasti. Tým sa potvrdzuje i opodstatnenosť zákona NR SR č. 118/1996 o ochrane vkladov, ktorým sa okrem iného vytvárajú podmienky na získavanie dlhodobějších úsporných vkladov. Na strane aktív zo štandardných pohľadávok sú najviac poskytované krátkodobé úvery (18,93%) z nich na obežné aktíva 57,14%. Dlhodobé úvery poskytujú predovšetkým slovenské banky bez zahraničnej účasti vo forme investičných úverov (44,85% z dlhodobých úverov) a pobočky zahraničných bánk v pomere 31,14% z nich na obežné aktíva 93,84%.

Najväčší podiel 50,72 % z cudzích zdrojov slovenských bánk majú úsporné vklady a v rámci nich krátkodobé a strednodobé úsporné vklady v rovnakom pomere 34,86%. Uvedený pomer sa mení v slovenských bankách so zahraničnou majetkovou účasťou v prospech dlhodobých úsporných vkladov (69,30%), ktorý ovplyvňujú stavebné sporiteľne. V pobočkách zahraničných bánk najväčší podiel dosahujú termínové vklady (54,13%), z ktorých najväčšie zastúpenie majú krátkodobé termínové vklady a to do jedného mesiaca (38,58%). V slovenských bankách bez zahraničnej majetkovej účasti dosahujú medzi termínovanými vkladmi vysoký podiel (40,47%) strednodobé termínované vklady.

Pobočky zahraničných bánk v porovnaní so slovenskými bankami majú väčší podiel na netermínovaných vkladoch - bežných účtoch, ktoré dávajú predpoklad pre ďalšie získavanie klientských zdrojov v iných formách, avšak zatiaľ sú nestabilným zdrojom.

Najlepším klientom z hľadiska právnej subjektivity pri získavaní primárnych zdrojov je obyvateľstvo (s podielom 51,78% na celkových vkladoch) svojimi úspornými vkladmi (s podielom 90,32% z vkladov obyvateľstva). Najväčším nákupcom úverov je podnikateľská sféra (s podielom 93,09% z celkových úverov) a v rámci nej súkromný sektor s podielom 63,67%, ktorý je zároveň aj najrizikovejším klientom.

Komerčná banková infraštruktúra z titulu svojho charakteru - dosahovania ziskov - sa sústreďuje predovšetkým v oblastiach, kde sú vytvorené podmienky pre podnikateľské aktivity. V rámci Slovenska ide o oblasť Bratislavy, Banskej Bystrice, Košíc, Žiliny a Nitry. Ďalšími lokalizačnými faktormi pre vstup bankového sektora sú prevádzkové náklady, možnosť vstupu na kapitálový trh, možnosť spájať bankové obchody s obchodom s cennými papiermi.

V prostredí bohatom na počet bankových subjektov v rámci konkurenčného boja na finančnom trhu majú predpoklady prosperity predovšetkým veľké banky, ktorých veľkosť je meraná rozvinutosťou pobočkovej siete a ich vhodnou lokalizáciou v regiónoch, kde je dopyt zo strany serióznej klientely o ponúkané bankové produkty a služby. Na druhej strane lokalizácia vlastných organizačných jednotiek dáva možnosť pružnejšie reagovať na špecifický dopyt vyplývajúci z charakteru daného regiónu, ktorý ovplyvňuje požiadavky jednotlivých ekonomických subjektov lokalizovaných v tomto regióne i existujúce obyvateľstvo a tým získať silnejšiu pozíciu v rámci konkurentov a zároveň pokryť požiadavky dopytu, čím dochádza ku skvalitneniu bankového sektora ako celku.

Banka zriaďuje pobočky a nižšie organizačné jednotky v lokalitách svojho záujmu. Rozsiahla, kompaktná sieť pobočiek, ktorá je riadená z ústredia, poukazuje na veľkosť a silu banky. Na druhej strane všetky nedostatky nižších organizačných jednotiek banky majú negatívny vplyv na meno banky. Pobočky komerčnej banky sú nižšie organizačné jednotky, ktoré vykonávajú základné bankové operácie - sústreďujú prijímanie vkladov a poskytujú bežné druhy úverov. Pobočke - filiálke môžu podliehať nižšie organizačné stupne (expozitúry, reprezentácie, zmenárne) s obmedzenými právomocami, prípadne s orientáciou na určitý druh klientely, bankových produktov alebo služieb.

Pri regionálnom porovnávaní treba vziať do úvahy, že:

- pobočky komerčných bánk majú stanovené objemové limity pri poskytovaní úverov, o požiadavkách na úvery vo väčších objemoch rozhoduje ústredie bánk,
- niektoré banky nemajú svoje zastúpenie v iných regiónoch, pričom operujú na území SR, avšak údaje o bankových operáciách sa vykazujú len v regióne lokalizácie (napr. Creditanstalt),

- predovšetkým v oblasti úverovej môže dôjsť k nepresnosti pri regionálnom vykazovaní z titulu sledovania sídla žiadateľa a nie sídla konkrétnej aktivity.

Slovenský bankový trh je v etape rozvoja, má svoje špecifické problémy súvisiace s transformáciou ekonomiky. V súčasných ekonomických podmienkach je problematický odhad rôznych rizík (hospodárskych, ekonomických, finančných a tým i solventnosti klientely), s čím súvisí i nedostatočná regionálna údajová základňa, týkajúca sa bankového sektora.

Použitá literatúra, právne predpisy a informačné zdroje

1. POLIDAR, V.: Management bank a bankovních obchodů. 1. vyd. Praha, Ekopress 1995. 423 s.
2. VYBÍHAL, V.: K možnostem uplatnění poměrových ukazatelů při hodnocení výsledků podnikatelské činnosti bank. Finance a úvěr, 1995, č. 7, s. 379-387.
3. Zákon č. 62/1996 Z.z. o bankách.
4. Štatistické publikácie NBS
5. Údaje pobočiek NBS

Základné regionálne údaje k 31.12.1995

1	2	3	4	5	6		7	8	9
Regióny	Rozloha km ²	Počet obyvateľov	Zamestnanosť Osoby	Evidovaná nezamestnanosť Osoby	Počet podnikateľských subjektov		Hrubý obrat v mil Sk	Vkladová aktivita v mil Sk	Úverová aktivita v mil Sk
					Ziskové orga- nizácie	Fyzické osoby			
ZsK a BA	14 860	2 177 878	735 181	116 494	23 632	137 388	570 032	185 482,0	166 809,9
SsK	17 982	1 638 837	417 700	97 981	10 503	68 699	268 560	63 879,9	66 597,4
VsK	16 194	1 551 075	350 177	118 816	9 501	69 023	249 605	58 823,5	53 149,7
SR	49 036	5 367 790	1 503 071	333 291	43 636	275 110	1 088 197	308 185,4	286 557,0

Zdroj: ŠÚ SR, pobočky NBS